

правоохоронних органів (за прикладом країн ЄС) має становити спіралеподібний цикл: навчання – застосування отриманих знань на практиці – навчання – практика – тестування – наступний рівень навчання.

Сучасні закордонні емпіричні дослідження також підтверджують важливість наявності вищої освіти для здійснення ефективної правоохоронної діяльності. Учені зазначають, що оцінки у ВНЗ є прямо пропорційними оцінці роботи співробітника керівництвом і зворотно пропорційні кількості прогулів, ДТП, травм у процесі професійної діяльності. Що вищим є рівень освіти, то більш чутливою до змін є система цінностей, що забезпечує етичну професійну поведінку. Науковці експериментально підтвердили, що поліцейські з вищою освітою більш відкриті у своїй системі переконань, менш догматичні, менше зорієнтовані на застосування покарань, менш авторитарні, більше схильні до прийняття та розуміння етичних проблем.

Отже, для забезпечення ефективності діяльності правоохоронних органів важливою є не лише психологічна підготовка до професійної діяльності, а й система професійного навчання та психологічного супроводу протягом усього професійного життя. Дослідження організації професійної діяльності західних країн підтверджують, що можливість професійно та особистісно розвиватися не лише покращує якість роботи, а й посилює мотивацію працівників до професійної діяльності та знижує ризик виникнення психологічних розладів.

Никоненко Людмила Володимирівна,
молодший науковий співробітник лабораторії
психології політико-правових відносин
Інституту соціальної та політичної психології
НАПН України

АКТУАЛЬНІСТЬ ДОСЛІДЖЕННЯ ПАТЕРНАЛІСТИЧНИХ НАСТАНОВ ОСОБИСТОСТІ

Політико-правовому процесу в Україні притаманна динамічність, непередбачуваність і періодична зміна напряму суспільно-політичного розвитку. За цих умов зростає роль

психологічної автономності громадян, здатності їх адаптуватися до мінливих соціально-політичних умов у державі та наявності усвідомлених стратегій побудови власного життя.

Набуття Україною незалежності було підтримане значною кількістю громадян і ґрунтувалося на очікуваннях швидкого економічного процвітання. У певному сенсі вони були трансформацією мрії про комунізм. Очікування не справдилися, натомість громадяни зіштовхнулися зі стрімкою руйнацією зовнішніх регуляторів соціальних, економічних відносин і необхідністю виживання в економічно скрутних умовах, що стало шоком для багатьох.

Сучасні соціологічні дослідження свідчать про поширеність завищених очікувань від владних структур [1]. Коливання масових настроїв можна описати поширеними в Інтернет-мережі темами «Зрада» – «Перемога», які яскраво ілюструють неадекватні очікування та ейфорію, на зміну яким приходять зневіра, розчарування щодо суспільно-політичних процесів у державі.

Актуальність дослідження зумовлена якісно новими соціально-політичними реаліями. В умовах воєнного конфлікту подолання патерналістичних настанов набуває особливої значущості з декількох причин. По-перше, наслідками війни є непередбачуваність майбутнього, у якому особиста безпека людини та її близьких не гарантована ніким і нічим. Зменшення економічних ресурсів і переорієнтація економіки на воєнний кшталт призводить до економічних складнощів, які є додатковим стрес-фактором. Ці обставини можуть занурювати особистість у проживання сімейних психотравмувальних подій, актуалізувати дезадаптивні життєві стратегії, напрацьовані родинною системою в попередні кризові історичні моменти.

По-друге, соціальні психологи, політологи протягом останніх трьох років спостерігають стрімкий розвиток волонтерського руху, який є прикладом успішного подолання патерналістичних очікувань громадян щодо держави. Ці процеси також потребують ретельного теоретичного й емпіричного вивчення, адже надають можливість побачити стратегії, які сприяють подоланню соціальної пасивності громадян.

По-третє, війна призвела до появи нових соціальних спільнот: тимчасово переміщені особи, учасники бойових дій,

волонтери, мешканці окупованих територій тощо. Це зумовлює необхідність активного залучення до процесу соціальної адаптації не тільки органів державної влади, а й пересічних громадян. Представники постраждалих спільнот можуть займати суб'єкту позицію і ставати агентами соціальних змін за умови відходу від позиції «жертви».

По-четверте, у майбутньому успішна реінтеграція мешканців тимчасово окупованих територій, їх доручення до суспільно-політичних процесів в Україні також неможливі без корекції масових патерналістичних настанов, притаманних для цієї чисельної соціальної групи.

Попри широкий пласт наукової літератури, у якій розглядаються теми, дотичні до заявленої, ґрунтовного аналізу щодо подолання патерналістичних настанов у громадян здійснено не було. Не розглянуто функціональні особливості та структуру патерналістичних настанов, що регулюють поведінку особистості в умовах воєнного конфлікту.

Аналіз наукових джерел дав підстави виокремити можливі психологічні причини, що призводять до формування патерналістичних настанов особистості та зміщення фокусу відповідальності за соціальне життя переважно на зовнішні фігури:

- нерозуміння сутності владних стосунків, повноважень та інституціональних обмежень можновладців (В. О. Васютинський);

- брак знань про власні права й обов'язки, що поєднується з неприйняттям або неусвідомленням відповідальності за власне життя (Л. О. Кияшко, С. В. Баранова, О. Бичко та ін.);

- відсутність навичок і позитивних поведінкових моделей взаємодії з владними структурами (І. В. Жадан, О. М. Скар, С. Позняк);

- зовнішній локус контролю як особистісна характеристика особистості (А. Лоуренс, П. Первін, Д. Олівер, О. А. Жемчук);

- множинні колективні психотравми без їх належного трансформаційного проживання (голодомор, війни, репресивні культи вождів тощо) (В. В. Горбунова, В. О. Климчук, В. В. Мяленко).

Дослідники зазначають, що цілі кластери соціально активних верств населення були знищені фізично або психологічно, дезадаптовані штучним голодом, війнами,

депортацією у віддалені регіони СРСР (В. Горбунова, В. Климчук, В. В. Мяленко). Виживання особистості або родинної системи в тих історичних умовах забезпечувалося шляхом підкоренням особистих потреб вищим ієрархічним соціальним системам (колективу, організації або державі). Будь-які вияви особистої ініціативи в економічній або політичній площині могли призвести до негативних наслідків не тільки для людини, а для всього її близького соціального оточення.

Отже, напрями практичного дослідження патерналістичних настанов особистості мають передбачати такі завдання:

- 1) з'ясування психологічних чинників формування патерналістичних настанов особистості;
- 2) виокремлення особистісних ресурсів людини, які сприяють прийняттю відповідальності за власне життя;
- 3) розробка ефективних стратегій та інтервенцій щодо спільнот, яким притаманне соціально пасивне і споживацьке ставлення щодо владних інститутів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Масова свідомість: коливання та поступ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://dt.ua/SOCIETY/masova_svidomist_kolivannya_ta_postup.html. – Назва з екрана.

Новікова Катерина Миколаївна,
викладач кафедри юридичної психології
Національної академії внутрішніх справ

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ОСОБИСТОСТІ РЕЦИДИВИСТА З НАСИЛЬНИЦЬКОЮ СПРЯМОВАНІСТЮ

На сучасному етапі розвитку нашої держави актуальною стає проблема зростання рівня насильницької злочинності. За статистичними даними, кількість насильницьких злочинів (убивства, завдання тяжких тілесних ушкоджень) протягом 2016 року збільшилася на 8,06 %, порівняно з попередніми роками.

Насильницькі злочини – це злочини проти життя та здоров'я громадян, отже, вони ставлять під загрозу існування суспільства. Насильницька злочинність – це сукупність